

renin sembolü olması gibi. Bir tasarruf için tayin edilen tarih de böyledir. Mese-lâ bedeli ramazandan on gün önce öden-mek üzere yapılan satışta "ramazan" ke-limesi, ödemenin yapılacağı tarihe işa-ret eden bir alâmettir.

2. Şart mânası taşıyan alâmetler. Bir yönüyle hükmün şartı gibi görünmekle birlikte gerçekte o hükmün alâmeti olan şeylerdir. Burada alâmet, ya illetteki giz-liliği kaldırarak onun gerçekleştiğini ve ya illetin vasfındaki gizliliği kaldırarak o vasfın gerçekleştiğini gösterir. Bu nevi alâmet bir yönüyle şart yerindedir. Çün-kü illetin kendisinin veya vasfının ger-çekleşmiş olduğunu başka şekilde anla-mak mümkün değildir. İlet de hükmün şartı olduğuna göre bu alâmet doğru-ran doğruya hükmün şartı olmuş olur.

İletin gerçekleştiğini gösteren alâme-te misal olarak doğum hadisesi göste-rilebilir. Doğum, her ne kadar nesebin tahakkukunun illeti gibi görünüyorsa da bu konuda esas illet, sperm ve yumur-tanın ana rahminde birleşmiş olması-dır. Dolayısıyla doğum nesebin illeti de-ğil, illetin gerçekleşmiş olduğunu gös-teren bir alâmettir. Bu sebeple Ebû Yû-suf ve Muhammed doğum hususunda yalnızca ebenin şahitliğini yeterli gör-müşlerdir. Çünkü doğum sadece bir alâ-met olduğundan nesebin sübûtu hük-müyle bir ilgisi yoktur. Ancak nesep de buna bağlı olarak sabit olduğu için, yal-nızca ebenin şahitliğini nesebin sübûtu için yeterli kabul etmişlerdir. Ebû Hanî-fe ise doğumu nesebin şartı (şart-ı mahz) saydığından nesebin sübûtu için doğum hadisesinin ya bir erkekle iki kadının ya da iki erkeğin şahitliği ile ispat edilme-sini gerekli görmüştür.

İletin vasfının gerçekleştiğini göste-ren alâmete misal ise ihsan*dır. Âkil

bâliğ bir müslümanın sahih nikâhla evli olduğu eşyle cinsî münasebette bulun-muş olması mânasına gelen ihsan, recm cezası bakımından şart mânası taşıyan bir alâmettir. Zina yapan kimse, eğer ihsan vasfına sahip olarak bu fiilde bu-lunmuşsa cezası recm*dır. Bu bakı-mdan ihsan recmin yapılabilmesi için şart olmaktadır. Gerçekte ise ihsan zina fiilinden önce mevcut olan övgüye değer iyi bir vasıftır. Zina bu vasma sahip ola-rak yapıldığı takdirde recm cezası gere-keceğinden ihsan, zâninin taşıdığı özel-liği ortaya çıkaran bir alâmet olmakta-dır. Çünkü şart, kendisi tahakkuk et-medikçe şeklen var olan bir illetle hük-mün tahakkuk etmesi mümkün olma-yan şeydir. Buna göre eğer ihsan vasfı bir alâmet değil de recm cezasının doğ-rudan bir şartı olsaydı, zinadan sonra zâninin bu vasfı kazanmasını beklemek gerekirdi. Oysa zinadan sonra kazanıla-cak ihsan vasfı ile recm cezası verile-mez. Bu yönüyle ihsan, recm hükmünün dayandığı zina illetin vasfını açığa çı-karan bir alâmet olmaktadır. İhsanın, zina suçu sabit olduktan sonra bile iki erkek veya bir erkek ve iki kadının şa-hitliği ile ispatlanabilmesi de onun mut-lak mânada bir şart değil, şart mânası-nı taşıyan bir alâmet olmasındandır. Yi-ne bundan dolayı, ihsan konusunda şa-hitlikte bulunanlar şahitlikten dönecek olsalar, suçlunun recmedilmesine sebep oldukları için tazminat cezasına çarptı-rılmazlar.

3. İlet mânası taşıyan alâmetler. Şer'î hükümlerin bizce bilinen illetleri de as-lında birer alâmettir. Meselâ vakit na-mazın, satım akdi bir mala sahip olma-nın, kasten adam öldürme kisasın illeti-dir. Fakat aslında bu illetler o hükümle-rin birer işareti, birer alâmeti yerinde-

dirler. Çünkü asıl müessir bunlar değil, Allah Teâlâ'dır. Ancak Allah Teâlâ'nın hükümlerini kullarının vasıtasız olarak bilme imkânı olmadığı için, onların birer alâmeti olarak bu illetler vazedilmiştir.

4. Mecazen alâmet olanlar. Hakiki il-letler ve hakiki şartlar bir yönleriyle de alâmet, yani bir şeyin varlığının işareti sayılırlar. Meselâ güneşin doğması gün-düzün varlığının illeti olduğu gibi alâme-ti de sayılabilir. Aynı şekilde, bir nikâh-ta şahitlerin varlığı nikâhın şartı olduğu gibi o nikâhın sahih olduğunun bir işa-reti ve bir alâmetidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "alim" md.; Tehânevî, *Keş-şâf*, "alâmet" md.; *Kâmus Tercümesi*, "âlem" md.; Serahsî, *el-Uşûl*, II, 320, 328, 331-332; Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, II, 280; Habbâzî, *el-Muğ-nî*, s. 351-353; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, İstanbul 1308, IV, 169-174, 226-229; Ebû's-Senâ el-İsfahânî, *Beyânü'l-Muhtaşar* (nşr. M. Mazhar Bekâ), Cidde 1406/1986, I, 325-328; İsnvî, *Nihâyetü's-sûl*, Kahire 1343, I, 61-67; Emîr Bâdisâh, *Teystrû't-Tahrîr*, Kahire 1350-51/1932, IV, 74-75; Abdülazîz b. Abdurrahman er-Rebîâ, *es-Sebeb 'inde'l-uşûliyyîn*, Riyâd 1399/1980, I, 94-100, 142, 147; II, 65-70; Süleyman Dâvûd, *Nazariyyetü'l-kuyâsi'l-uşûlî*, İskenderiye 1404/1984, s. 69.

HASAN ALİ EŞ-ŞÂZELÎ

□ TÜRK TARİHİ (bk. TUĞRA).

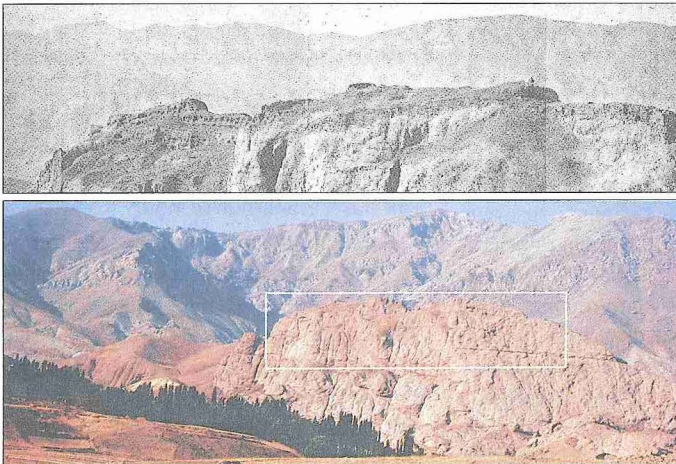
ALAMUT

(الوت)

İran'da Elburz dağları üzerinde,
Kazvin'in kuzeydoğusunda yer alan
müstahkem bir kale.

Ortaçağ'da Rûdbâr vadisinde bulunan elli kadar müstahkem kalenin en meş-huru olan Alamut, Deylem sınırında Rûd-hâne-i Alamut vadisiyle Tâlekân nehri-nin birleştiği yerden 2, Kazvin'den ise 6-8 fersah mesafede 2000 m. yüksek-likteki yalçın kayalar üzerinde kurul-muştur. Âluh ve âmût (âmûht) kelimele-rinden meydana gelen Alamut ismi, es-ki Fars dilinin Taberistan şivesinde "kar-tal yuvası" veya "kartal eğitimi" (ta'lî-mü'l-ukâb) anlamına gelmektedir.

İbnü'l-Esir'e göre kale Deylem hüküm-darlarından biri tarafından kurulmuş-tur. Ancak daha sonra 246 (860) yılında Taberistan Alevîleri'nin reisi Hasan b. Zeyd ed-Dâr-İlelhak tarafından yeniden inşa edilen kale, asıl şöhretini Haşşâ-şin'in lideri ve İsmâilî Devleti'nin kuru-cusu Hasan Sabbâh'a borçludur. Alamut

Elburz
dağları
üzerinde
Alamut
Kalesi'nin
kalıntıları -
İran

Kalesi'ni 4 Eylül 1090 tarihinde ele geçiren Hasan Sabbâh burasını Bâtınî kargâhı haline getirdi. Hasan Sabbâh'ın Alamut'taki faaliyetlerine son vermek isteyen Sultan Melikşah, 1091-1092 yıllarında vezir Nizâmülmülk ile birlikte kaleye asker sevkedip burayı kuşattıysa da başarılı olamadı. Kale daha sonra 503 (1109-10) ve 511 (1117-18) yıllarında Sultan Muhammed Tapar, 521'de (1127) Sultan Sencer, 524'te (1130) Sultan Mahmûd b. Muhammed Tapar, 552'de (1157) Bâvendîler'den Taberistan Hükümdarı Gazi Rüstem b. Ali b. Şehriyâr, 595'te (1198-99) de Hârizmşah Tekiş tarafından kuşatıldıysa da fethi mümkün olmadı. Uzun süre Bâtınîler'in (İsmâîlîler) elinde bulunan Alamut Kalesi nihayet 19 Kasım 1256'da Moğol Hükümdarı Hülâgû'nun askerlerine boyun eğmek zorunda kaldı. Alamut'un son hâkimi Rükneddin Hürşah, Hülâgû'ya karşı koyamayacağına anlayınca teslim oldu. Hülâgû kaleyi yerle bir etti ve halkını kılıçtan geçirdi. Burada bulunan zengin kütüphaneyi de veziri meşhur tarihçi Alâeddin Atâ Melik Cüveynî'ye teslim etti. İsmâîlîler daha sonra Alamut'u yeniden işgal etmek için seferber oldularsa da Moğol tarafından püskürtüldüler (1275).

Alamut Kalesi Safevîler zamanında tamir edilerek siyasî suçlular için hapis-hane olarak kullanılmıştır. Zaman zaman eşkıyanın eline geçen Alamut'un Avşarlılar, Zendlîler ve Kaçarlar devrindeki durumu hakkında ise bilgi yoktur. Bugün harabe halinde olan kalenin yanında aynı adı taşıyan bir kasaba vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 190; X, 316-317, 477, 666; XI, 117; XII, 153; Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşây*, II, 44; III, 71, 73, 75; Reşidüddin, *Cami'ü't-tevârîh*, Tahrân 1338, s. 108 vd.; Hamdullah Müstevî, *Nüzhetü'l-kulûb*, Leiden 1331/1913, s. 61; Zahîrüdîddin-i Mar'âşî, *Târîh-i Taberistân* (nşr. B. Dörn), St. Petersburg 1850, s. 57 vd.; Menuçehr Sütûde, *Kılâ'î İsmâ'iliyye*, Tahrân 1345, s. 73 vd.; W. Iwanow, *Alamut and Lamasar*, Tahrân 1950; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 134; M. G. S. Hodgson, *The Order of Assassins*, The Hague 1955; B. Spuler, *İran Moğolları* (trc. Cemal Köprülü), Ankara 1957, s. 61, 262, 455; *CHIr*, V, 101-102, 118-119, 123, 156, 261, 343-345, 430-433, 447-451, 455-457, 461, 476-477, 481-482; Abdülkerim Özyayın, *Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi* (doktora tezi, 1983), İÜ Ed.Fak., s. 130 vd.; A. Zeki Velidi Togan, "Alamut", *İA*, I, 289; L. Lockhart, "Alamut", *Eİ²* (İng.), I, 352; B. Hourcade, "Alamut", *Eİr*, I, 797-801.

ABDÜLKERİM ÖZYAYIN

A'LÂMÜ'n-NÜBÜVVE

(أعلام النبوة)

Peygamberlik müessesesini ve özellikle Hz. Muhammed'in peygamberliğini ispatlamak maksadıyla yazılan eserlerin ortak adı (bk. DELÂİLÜ'n-NÜBÜVVE).

A'LÂMÜ'n-NÜBÜVVE

(أعلام النبوة)

İsmâiliyye âlimlerinden Ebû Hâtim er-Râzî'nin (ö. 322/933-34) peygamberlik müessesesini akli delillere dayanarak savunduğu eseri.

İsmâiliyye dâî'si Hamîdüddin el-Kirmânî'den (ö. 412/1021) itibaren İsmâîlî yazarlarca Ebû Hâtim er-Râzî'ye nisbet edilir (İsmâîl b. Abdürresûl el-Mecdû, s. 112-114); son devir biyografi yazarları da buna katılır (Brockelmann, I, 323; Sezgin, I, 573). Eser Ebû Hâtim er-Râzî ile Ebû Bekir er-Râzî arasında peygamberlik konusuyla ilgili olarak yapılan münazaraları ihtiva eder. Her ne kadar Ebû Hâtim eserinde tartıştığı kişinin adını belirtmeksizin ondan sadece "mülhid" diye bahsediyorsa da filozof Râzî'nin nübüvveti inkâr ettiği (*İA*, IX, 644) ve nübüvvet müessesesini reddeden eserler yazdığı dikkate alınırsa sözü edilen "mülhid" in filozof Ebû Bekir er-Râzî olduğunu söylemek mümkün olur. Esasen Ebû Hâtim'in, eserinde filozof Râzî'nin görüşlerine muhalefet etmesi, ayrıca onun filozof Râzî'ye karşı yazdığı reddiyelerle tanınan Ebû Bekir et-Temmâr'ın da (İbnü'n-Nedîm, s. 358) münazaralarında hazır bulunduğunu ve "mülhid" in tartışmalarında yenik düşmesine sevindiğini bildirmesi (*A'lâmü'n-nübüvve*, s. 25-27), bu hususu teyit edici bir bilgi sayılabilir. Bunun yanında Hamîdüddin el-Kirmânî'nin, nübüvvet konusunda Ebû Hâtim er-Râzî ile Rey şehrinde münazaralarda bulunan kişinin Muhammed b. Zekeyyâ er-Râzî olduğunu ve Ebû Hâtim'in *A'lâmü'n-nübüvve*'de onun peygamberlik müessesesine yönelttiği felsefî itirazları reddettiğini açıkça belirtmesi de (*el-Akvâlü'z-zehebiyye*, s. 9, 14) konuyla ilgili tereddütleri tamamen giderici mahiyettedir.

Ebû Hâtim eserini, peygamberlik müessesesini tenkit etmek üzere kaleme alınan bir kitaptaki görüşlerin yanlışlığı-

nı göstermek, peygamberliği akli delillerle ispat etmek ve Hz. Muhammed'in hiçbir münkir tarafından reddedilemeyecek mucizelerini açıklamak gayesiyle yazdığını ifade eder (*A'lâmü'n-nübüvve*, s. 27-28). Eser her biri ayrı birer bölüm kabul edilebilecek olan yedi babdan oluşur, her bab da kendi içinde çeşitli fasıllara ayrılır.

Dört fasıldan meydana gelen birinci bölümün ilk faslında filozof Râzî ile Ebû Hâtim arasında geçen ve dolayısıyla kitabın ana fikrini de ihtiva eden bir münazaranın özeti yer alır. Rey şehrinde cereyan ettiği kaydedilen bu tartışmada Ebû Bekir er-Râzî, ilâhî hikmete aykırılığını ileri sürdüğü nübüvveti karşı şu itirazı yöneltir: Allah'ın insanlar için bir zümreyi seçip peygamberlikle görevlendirmesi ve böylece onları diğerlerinden üstün tutması, insanları belli bir peygamber zümresine muhtaç edip mümin ve kâfir gruplarına ayırması ve neticede milletlerin birbirleriyle savaşıp helâk olmasına yol açması mâkul değildir. Mantıklı olan ve hikmete uygun düşen, Allah'ın dünya ve âhirette neyin faydalı, neyin zararlı olduğuna dair bilgilerin tamamını bütün kullarına ilham yoluyla bildirmesi ve böylece onları ayrılığa düşüp mahvolmaktan kurtarmasıdır. Aslında O'nun herkese eşit seviyede verdiği akıl bütün problemleri çözmek için yeterlidir. Ne var ki insanların çoğu akıl gücünü bilgi üretmek yerine bir meslek kazanmak için kullanmış ve bu sebeple söz konusu güç her insanda aynı seviyede ortaya çıkmamıştır (*A'lâmü'n-nübüvve*, s. 3-5). Ebû Hâtim, Ebû Bekir'in bu iddialarına karşı şu cevabı verir: Hangi zümreden olursa olsun her insan öğrenmek için başkasına muhtaçtır ve herkes sahip olduğu bilgileri kendisinden önce yaşayanlara borçludur. İnsanların kabiliyetleri doğuştan aynı seviyede değildir. Bir kısmı çok akıllı, çok zeki, bir kısmı vasat akıl ve zekâyâ sahip, bir kısmı da ahmak ve geri zekâlıdır. Bu sebeple herkesin anlama ve öğrenme kabiliyeti farklıdır. Zekâ seviyesi yüksek olanların anladıklarını vasat veya geri zekâlıların anlayamaması bunu göstermektedir. Hatta aynı mesleğe bağlı insanların hepsinin aynı kabiliyeti taşımadığı görülmektedir. Şu halde insanların bir kısmı diğerlerine muhtaç olarak yaratılmıştır. Bütün insan topluluklarında öğreten ve öğrenen sınıflar vardır. Her insan mutlaka kendinden önceki bir insanın öğrencisi olmuş, birini örnek al-